

Najwyższa Izba Kontroli

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

lipiec 2010

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

- Celem kontroli była ocena prawidłowości kształcenia w szkołach publicznych w zakresie wychowania fizycznego i zapewnienia warunków do uprawiania sportu szkolnego oraz kształcenia przez szkoły wyższe kadry pedagogicznej do prowadzenia wychowania fizycznego w szkołach, a także ocena realizacji zadań Ministra Sportu i Turystyki (MSiT) na rzecz wspierania wychowania fizycznego i sportu szkolnego.
 - Kontrolę, obejmującą lata 2007-2009, przeprowadzono w 52 jednostkach, w tym: MSiT, dziewięciu publicznych szkołach wyższych oraz 42 szkołach (zespołach szkół) prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

Najwyższa Izba Kontroli oceniła negatywnie kształcenie w skontrolowanych szkołach w zakresie wychowania fizycznego i uprawiania sportu szkolnego, ze względu na zakres i skalę nieprawidłowości. Dotyczyły one:

- I. Wdrażaniu nieodpowiednich programów nauczania (23 szkoły).
 - II. Nieuwzględniania przepisów prawa w ocenianiu osiągnięć uczniów z wychowania fizycznego (25 szkół).
 - III. Niepodejmowania działań w celu objęcia zajęciami z gimnastyki korekcyjnej uczniów z wykrytymi wadami postawy (24 szkoły).
 - IV. Braku przeciwdziałania spadkowi czynnego uczestnictwa uczniów w zajęciach wychowania fizycznego (31 szkół).
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

- V. Nieprzestrzeganiu zasad funkcjonowania klas sportowych (10 szkół z klasami sportowymi, spośród 16 skontrolowanych szkół prowadzących klasy sportowe).
 - VI. Niezapewnienia uczniom bezpiecznych warunków realizacji zajęć (32 szkoły).
 - VII. Niezapewnienia nauczycielom wychowania fizycznego i edukacji wczesnoszkolnej odpowiedniego doskonalenia zawodowego (33 szkoły).
 - VIII. Nieskutecznego nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektorów szkół (34 szkoły).
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

Niezapewnienie odpowiednich warunków kształcenia i organizacji zajęć wychowania fizycznego i zajęć ruchowych. (1)

- W 11 skontrolowanych szkołach infrastruktura sportowa do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, z uwagi na brak lub dysponowanie niepełnowymiarowymi salami gimnastycznymi oraz jakość urządzeń i sprzętu, nie zapewniała właściwej realizacji podstawy programowej wychowania fizycznego.
 - W ośmiu szkołach, na I etapie edukacji (na 21 szkół podstawowych), stwierdzono brak albo utrudniony dostęp do obiektów sportowych. W badaniu ankietowym 25% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej stwierdziło, że nie umożliwiono im przeprowadzenie zajęć ruchowych w sali gimnastycznej.
 - Sale gimnastyczne służyły do realizacji zajęć, dla dwóch lub więcej grup uczniów ćwiczących, co wpływało na właściwą realizację programów nauczania i jakość zajęć poprzez ograniczenie zakresu wykonywanych ćwiczeń i możliwości ich urozmaicenia oraz bezpieczeństwo uczniów podczas zajęć lekcji wychowania fizycznego.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

Niezapewnienie odpowiednich warunków kształcenia i organizacji zajęć (2)

- W 3 szkołach dyrektorzy nie zapewnili uczniom pełnej realizacji zajęć wychowania fizycznego z powodu niewłaściwej organizacji pracy.
 - W 6 szkołach, w klasach I-III szkół podstawowych, nierzetelnie dokumentowano realizację zajęć ruchowych, co m.in. uniemożliwiało sprawdzenie, czy zajęcia ruchowe odbyły się w wymaganym wymiarze godzin. Nauczyciele nie opracowali planów pracy (wpisywano tematy z przewodników metodycznych, w których fragmentarycznie uwzględniano tematyki zajęć ruchowych) oraz nie wykazywali realizacji zajęć ruchowych w dziennikach lekcyjnych (nie określano m.in. liczby godzin przeznaczonych na zajęcia ruchowe, form i metod realizacji zajęć).
 - W 5 szkołach, zawyżano lub zaniżano liczebność grup ćwiczeniowych, łączono grupy lub prowadzono zajęcia w grupach koedukacyjnych.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

I. Realizacja nieodpowiednich programów nauczania. (1)

- W 23 szkołach stosowano niewłaściwe programy nauczania wychowania fizycznego i kształcenia zintegrowanego. Wynikało to m.in. z nierozpoznania możliwości ruchowych i zdrowotnych uczniów na początku etapu edukacji (programy nie uwzględniały indywidualizacji pracy z uczniami) i braku możliwości pełnej realizacji programu ze względu na niedysponowanie przez szkołę odpowiednimi obiektami i wyposażeniem sportowym.
- W 19 szkołach stwierdzono niespójność planów dydaktycznych z założeniami wdrażanego programu nauczania, polegającą na niedostosowaniu treści kształcenia do potrzeb i możliwości uczniów, w tym nie uwzględnienie indywidualizacji pracy z uczniami z dysfunkcjami. Zbyttno preferowano gry zespołowe, brakowało lub stosowano nieodpowiedni opis osiągnięć uczniów i sposobu ich pomiaru.
- W 35 kontrolowanych szkołach że nauczyciele dyplomowani i mianowani nie poddawali realizowanych programów nauczania ewaluacji, posługując się w większości przypadków programami nauczania z lat 1999-2001. Nie dostosowywali programów nauczania do infrastruktury sportowej oraz możliwości fizycznych kolejnych roczników uczniów.

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

I. Realizacja nieodpowiednich programów nauczania. (2)

- W 7 szkołach w kl. I szkół podstawowych i w kl. I gimnazjów, nie wdrożono od roku szkolnego 2009/10 programów nauczania, uwzględniających podstawę programową wychowania fizycznego, wprowadzoną rozporządzeniem MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. Realizowane programy nie uwzględniały, m.in.: sposobów osiągania celów kształcenia, indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany, zgodnie z rozporządzenia MEN z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów nauczania.
- Przeprowadzono, przy udziale specjalistów, obserwację 61 zajęć ruchowych w klasach I-III szkoły podstawowej i 94 zajęć wychowania fizycznego. W 14 przypadkach obserwowanych zajęć w kl. I-III (23%) i 19 zajęć z wychowania fizycznego (20%) stwierdzono nieprawidłowości w prowadzeniu zajęć polegające: na nieosiągnięciu celów lekcji, stosowaniu nieodpowiednich form organizacyjnych, metod i środków dydaktycznych oraz niezapewnieniu ładu i bezpieczeństwa na lekcji.

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

- II. Nieuwzględniania przepisów prawa w ocenianiu osiągnięć uczniów z wychowania fizycznego z przedmiotu wychowanie fizyczne określonych w rozporządzeniu MEN w sprawie oceniania uczniów. (1)**
- W 25 szkół (59%), podstawą przedmiotowego systemu oceniania z wychowania fizycznego były ogólnie sformułowane, niewymierne i niemierzalne tzw. kryteria ocen szkolnych. Nieprawidłowości dotyczyły:
- 1) nieokreślenia wymagań niezbędnych do uzyskania poszczególnych semestralnych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z wychowania fizycznego (ocenianie osiągnięć ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań, w związku z tym wymagania powinny być wypoziomowane i powiązane ze skalą ocen szkolnych).
- W 7 szkołach nie zaktualizowano w roku szkolnym 2009/10, wymagań z wychowania fizycznego właściwych dla klasy I szkoły podstawowej oraz gimnazjum, w związku z wprowadzeniem podstawy programowej wychowania fizycznego, zgodnie z rozporządzeniem MEN z 2008 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

II. Nieuwzględniania przepisów prawa w ocenianiu osiągnięć uczniów z wychowania fizycznego z przedmiotu wychowanie fizyczne określonych w rozporządzeniu MEN z w sprawie warunków i sposobu oceniania uczniów. (2)

2) nieukierunkowania systemu oceniania na określanie poziomu i postępów ucznia (jednym z celów oceniania jest informowanie uczniów o poziomie osiągnięć oraz o postępach w tym zakresie; jest to utrudnione wobec braku określenia w systemie oceniania wymagań programowych, w stosunku do których nauczyciele powinni rozpoznawać poziom i postępy). Nie wskazano w pso, jaki wpływ ma uzyskany postęp na ocenę bieżącą i klasyfikacyjną.

Nie określono i nie przeprowadzano testów umiejętności, służących określeniu poziomu sprawności ucznia na *wejściu*, w *trakcie* i na *wyjściu* etapu kształcenia z wychowania fizycznego;

3) nieokreślenia, w jaki sposób będzie oceniany wysiłek i wkład pracy ucznia w wywiązywanie się z zadań (obowiązków) z wychowania fizycznego; w ten sposób nie wskazano uczniowi mniej sprawnemu ruchowo (np. z dysfunkcjami), w sposób wymierny i mierzalny, przy jakim wysiłku i wkładzie pracy (postępie) może on uzyskać kolejne, coraz wyższe oceny szkolne z wychowania fizycznego, łącznie z oceną *celującą*.

III. Niepodejmowania działań w celu objęcia zajęciami z gimnastyki korekcyjnej uczniów z wadami postawy.

- W 12 szkołach nie zorganizowano zajęć z gimnastyki korekcyjnej, a w 13 kolejnych wprowadzono zajęcia wyłącznie w kl. I-III szkoły podstawowej. Pomijano organizację zajęć na kolejnych etapach edukacji, mimo stwierdzonych potrzeb w tym zakresie. Nie realizowano zajęć: w 15 przypadkach w kl. IV-VI szkoły podstawowej (spośród 21 szkół podstawowych), w 15 gimnazjach spośród 18 oraz w żadnej z 10 kontrolowanych szkół ponadgimnazjalnych.
 - Dyrektorzy 24 szkół, w których nie zorganizowano tego rodzaju zajęć, lub zorganizowano je wyłącznie w kl. I-III szkoły podstawowej, nie dysponowali informacją o zakresie wad postawy swoich uczniów, które mogli pozyskać m.in. w ramach współpracy z pielęgniarką szkolną.
 - Dyrektorzy wyjaśniali brak organizacji zajęć z gimnastyki korekcyjnej, lub jej ograniczony zakres, fakultatywnością lub brakiem formalnej zgody rodziców. Nie podejmowali jednak prób pozyskania środków na dofinansowania takich zajęć. Tylko w jednej szkole, skorzystano z możliwości wprowadzenia w tej formie realizacji czwartej obowiązkowej godziny zajęć wychowania fizycznego.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

IV. Niepodejmowanie działań zapobiegających spadkowi czynnego uczestnictwa uczniów w zajęciach wychowania fizycznego. (1)

- W latach 2007/08 i 2008/09 odnotowano zmniejszającą się liczbę uczniów aktywnie uczestniczących w zajęciach: średnia liczba uczniów ćwiczących wyniosła (średnio): na II etapie edukacji - 17%, na III etapie - 21%, natomiast na IV etapie - 29%.
 - W wybranym tygodniu zajęć w roku szkolnym 2009/10, na II etapie edukacji nie uczestniczyło w zajęciach 19% uczniów, na III - 24%, a na IV etapie wskaźnik ten wyniósł 36%. Stan ten spowodowany był zarówno nieobecnością na zajęciach (odpowiednio na ww. etapach od 11%, 13% i 19% ogółu zapisanych uczniów), i brakiem aktywnego uczestnictwa w zajęciach (na poszczególnych etapach od 8% i 11% do 17% ogółu uczniów).
 - Najczęstsze przyczyny braku aktywności na zajęciach, mimo formalnej obecności na lekcji, to, w kolejności ich występowania: brak stroju sportowego, okresowe zwolnienia wydane przez dyrektora szkoły na podstawie opinii lekarza, zwolnienia rodziców i zwolnienia lekarskie.
 - Na kolejnych etapach edukacji w latach 2007/08 i 2008/09 następował wzrost liczby uczniów trwale wyłączonych z zajęć wychowania fizycznego, odpowiednio w ww. latach: z 1,5% i 1,1% na II etapie, 3,8% i 3,5% na III etapie oraz 8,7% i 10,2% (585 osób) uczniów na IV etapie edukacji.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

IV. Niepodejmowanie działań zapobiegających spadkowi czynnego uczestnictwa uczniów w zajęciach wychowania fizycznego. (2)

- W latach 2007/08 i 2008/09 na II i III etapie kształcenia, 4 szkoły skorzystały z możliwości innej formy realizacji czwartej godziny zajęć, proponując uczniom pływanie, grę w tenisa ziemnego czy gry zespołowe.
- Od roku szkolnego 2009/10, na podstawie przepisów rozporządzenia MEN z dnia 19 sierpnia 2009 r. w sprawie dopuszczalnych form realizacji dwóch obowiązkowych godzin zajęć wychowania fizycznego rozszerzono możliwość różnicowania oferty zajęć na dwie godziny lekcyjne na II, III i IV etapie edukacji, z czego skorzystało 5 szkół, w tym żadna ze szkół ponadgimnazjalnych.

Oznaczało to rezygnację z możliwości stworzenia uczniom wyboru formy aktywności, która odpowiada ich umiejętnościom i zainteresowaniom, uwzględniając ich osiągnięcia sportowe, sprawność i potrzeby zdrowotne.

- Zmniejszające się, wraz z kolejnym etapem edukacji, zainteresowanie dzieci i młodzieży udziałem w zajęciach wychowania fizycznego oraz w zajęciach sportowo-rekreacyjnych, spowodowane jest m.in. nietrafnie dobranymi programami nauczania, wadliwym systemem oceniania, brakiem oferty zróżnicowanych, atrakcyjnych form aktywności ruchowej oraz niewystarczającą infrastrukturą sportową.

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

V. Nieprzestrzeganie zasad funkcjonowania klas sportowych.

- W statutach 9 szkół nieuregulowano kwestii organizacji i warunków kształcenia (nie podano min. jaką dyscyplinę/y sportową/e uprawia się w szkole) oraz zasad naboru do klas sportowych.
 - W 7 szkołach nieprzestrzegano zasad rekrutacji, co polegało na: nieprzedstawieniu w trakcie rekrutacji zaświadczeń lekarskich o bardzo dobrym stanie zdrowia, wydanych przez lekarza medycyny sportowej, braku pisemnej zgody rodziców na uczęszczanie dzieci do oddziału sportowego i nieprzeprowadzeniu testów sprawności uczniów pod kątem danej dyscypliny sportu. W efekcie w 2 szkołach przyjmowano uczniów z różnymi dysfunkcjami (m.in. otyłość, wady postawy i zaburzenia rytmu serca).
 - W 3 szkołach nie zapewniono warunków organizacyjnych do realizacji programu szkolenia sportowego poprzez niezrealizowanie lub zaniżanie wymaganej liczby godzin zajęć sportowych. W 4 szkołach zajęcia nie były prowadzone według programów szkolenia sportowego opracowanych dla poszczególnych dyscyplin sportu - programu szkolenia nie opracowano, bądź posługiwano się programami kształcenia wychowania fizycznego.
 - Większość szkół (10) nie posiadała własnych obiektów niezbędnych dla realizacji szkolenia sportowego, wynajmując hale i boiska od innych jednostek organizacyjnych (klubów sportowych i innych szkół).
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

VI. Niezapewnienie uczniom w pełni bezpiecznych warunków realizacji zajęć wychowania fizycznego. (1)

Dyrektorzy 32 szkół w niewystarczającym zakresie wykonywali zadania związane z zapewnieniem uczniom bezpiecznych warunków odbywania zajęć wychowania fizycznego organizowanych przez szkołę, i tak:

- W 9 szkołach stwierdzono nieodpowiedni stan techniczny (usterki) infrastruktury sportowej (sal, boisk i urządzeń), a w 7 szkołach prowadzenie lekcji w salach do tego nieprzystosowanych, np. w sali bez zabezpieczenia szyb w oknach, niezabezpieczenie przyrządów znajdujących się na sali gimnastycznej.
 - W 7 szkołach nie przeprowadzono okresowych kontroli obiektów sportowych zgodnie z przepisami rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w szkołach bądź ich nie dokumentowano.
 - W 32 szkołach stwierdzono brak (lub częściowy brak) atestów i certyfikatów dla urządzeń i sprzętu sportowego, co było niezgodne z przepisami § 9 ust. 3 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny w szkołach.
Dyrektorzy 9 szkół nie podejmowali działań, w uzgodnieniu z organem prowadzącym, zmierzających do sukcesywnej wymiany urządzeń i sprzętu sportowego.
-

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

VI. Niezapewnienie uczniom w pełni bezpiecznych warunków realizacji zajęć wychowania fizycznego. (2)

- W 15 kontrolowanych szkołach 41 nauczycieli wychowania fizycznego nie zostało przeszkolonych w zakresie udzielania pierwszej pomocy.
- W 8 szkołach stwierdzono naruszenie przepisów rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa w szkołach, w szczególności dyrektor: nie powiadamiał o wypadkach pracownika służby bezpieczeństwa i higieny pracy, społecznego inspektora pracy, organu prowadzącego szkołę i rady rodziców, nie powoływał zespołu powypadkowego i w konsekwencji nie sporządzano protokołu powypadkowego, nie prowadzono rejestru wypadków uczniów, bądź prowadzono rejestr nierzetelnie.
- W 3 szkołach nie zapewniono uczniom profilaktycznej opieki zdrowotnej - nie utworzono gabinetu profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej.
- W 8 szkołach kontrolerzy stwierdzili zagrożenie dla zdrowia lub bezpieczeństwa uczniów i pracowników lub mienia szkoły (w dwóch szkołach dotyczyło to nieprawidłowej rekrutacji do klas sportowych, natomiast w pozostałych sześciu stanu technicznego obiektów lub prac budowlanych prowadzonych na terenie szkoły).

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

VII. Niezapewnienie nauczycielom wychowania fizycznego i edukacji wczesnoszkolnej odpowiedniego doskonalenia zawodowego.

- Większość spośród 228 nauczycieli wychowania fizycznego i 153 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej posiadała stopień nauczyciela dyplomowanego, odpowiednio 59% i 68%, oraz stopień nauczyciela mianowanego, odpowiednio 23% i 22%; 2/3 nauczycieli wychowania fizycznego posiadało uprawnienia trenerskie i/lub instruktorskie.
- W 33 szkołach nie ustalono zasad organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli, a w 17 przypadkach dyrektorzy szkół nieopracowali wieloletniego planu doskonalenia zawodowego nauczycieli.
- W 8 szkołach spośród 25, w których przyjęto plany wieloletnie doskonalenia zawodowego nauczycieli, nie zostały one opracowane na podstawie diagnozy potrzeb nauczycieli, w tym wychowania fizycznego i edukacji wczesnoszkolnej (w odniesieniu do zajęć ruchowych), a w 10 szkołach pomijano udział ww. grup nauczycieli w przedmiotowym doskonaleniu zawodowym.
- Jedna trzecia nauczycieli wychowania fizycznego i edukacji wczesnoszkolnej nie uczestniczyła w skontrolowanym okresie w specjalistycznych formach doskonalenia z zakresu m.in.: konstruowania programów i planów nauczania, metodyki prowadzenia zajęć i oceniania osiągnięć uczniów (dotyczyło to w szczególności nauczycieli dyplomowanych).
- 40% nauczycieli wychowania fizycznego podało w badaniu ankietowym, że nie posiada możliwości korzystania z pomocy doradcy wychowania fizycznego.

Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych

VIII. Nieskuteczny nadzór pedagogiczny sprawowany przez dyrektorów szkół.

- Dyrektorzy skontrolowanych szkół nie przeprowadzili problemowego badania warunków organizacji zajęć i kształcenia z zakresu wychowania fizycznego/sportu szkolnego.
 - W żadnej ze szkół nie diagnozowano i nie oceniano efektów działalności dydaktycznej w zakresie realizacji podstaw programowych wychowania fizycznego, przestrzegania zasad oceniania zapewnienia uczniom bezpiecznych warunków zajęć.
 - W 33 szkołach wyłączną formą nadzoru były hospitacje zajęć wychowania fizycznego i zajęć ruchowych, przy czym dyrektorzy 22 szkół nie określili w planie hospitacji zagadnień, które mają być obserwowane. Dyrektorzy 17 szkół sformułowali wnioski pohospitacyjne, lecz w dziewięciu przypadkach nie sprawdzono ich realizacji. W pięciu szkołach hospitacje nie odbyły się.
-